

Multimediale datatyper som leksikografisk merværdi

Patrick Leroyer & Henrik Køhler Simonsen

This article discusses multimedia data types in lexicography. On the basis of a literature review and a review of selected dictionaries and other types of lexicographic resources, we demonstrate how these data are currently used in lexicography. We also demonstrate how the full potential of multimedia data types could be utilized in lexicography and how existing lexicographic data types can be supplemented or replaced by these data and how multimedia data types seem to have a separate role on their own. The theoretical discussion also shows that such data not only support well-known lexicographic functions but also support experiential sub-functions as an added value.

1. Indledning, problem og metode

Man siger som bekendt, at ”et billede siger mere end tusind ord” og vi vil i denne artikel diskutere anvendelsen af forskellige former for multimediale datatyper i leksikografien og hvorfor vi netop bør interessere os mere for dette spørgsmål. Denne artikel er for det første baseret på en bred forståelse af og definition på leksikografi som den informationsvidenskabelige disciplin, der har til formål at designe og udarbejde opslagsværker såsom ordbøger, leksika, encyklopædier, guides, glossarer etc., jf. Leroyer (2011) og Tarp (2018). Artiklen anvender for det andet en lige så bred forståelse og definition af multimediale datatyper, som de mange heterogene datatyper, der ved hjælp af forskellige medialiteter er opstået i takt med den teknologiske udvikling, f.eks. små film og videoer, quizzes, lydfiler, animationer, grafer og interaktive film. Vores diskussion af multimediale datatyper bygger grundlæggende på eksisterende forståelser af f.eks. illustrationer i leksikografi, men udvider forståelsen med de nye medialiteter. Termen *multimedial* forstås her som ”flere forskellige medier”.

Det argumenteres i artiklen, at leksikografien i bred forstand, som naturligt nok interesserer sig mest for ord, til en vis grad er faldet i den klassiske fælde med at blive så opslugt af det lingvistiske materiale, at den måske risikerer at glemme lidt, hvad det er, brugerne efterspørger, først og fremmest andre typer, ikke sproglige tegn. Da leksikografien koncentrerer sig først og fremmest om sproglige tegn, har dette betydet, at billeder som tegn i mange år har levet lidt i skyggen.

Dette er paradoksalt, idet allerede de første hulemennesker som bekendt forsøgte at gengive og berette om verden ved hjælp af hulemalerier for flere tusind år siden, og i dag bruger vi også en lang række former for billeder til at forstå og navigere i den polysemiotiske verden, vi befinder os i.

Samtidig har den teknologiske udvikling betydet, at der i dag er endnu flere former for visuelt indhold end nogensinde før, og enhver kan i dag med deres mobiltelefon tage billeder og videoer af høj kvalitet og poste på internettet. Endvidere gør 360-graders-videoer og AR-videoer det muligt for brugerne næsten af være en del af det visuelle indhold.

Der synes således at være mange grunde til at interessere sig mere for multimediale datatyper i leksikografien, og vi vil i artiklen tage udgangspunkt i følgende tre forskningsspørgsmål:

- 1) Hvordan kan leksikografi med fordel udnytte multimediale datatypers leksikografiske potentiale?
- 2) Hvordan kan eksisterende datatyper suppleres eller erstattes af multimediale datatyper? Hvordan kan multimediale datatyper stå alene?
- 3) Hvilke nye brugssituationer kan multimediale datatyper understøtte og hvilke nye funktioner opstår i denne forbindelse?

Metodisk har vi først og fremmest analyseret den relevante teoretiske litteratur på området og analyseret forskellige forståelser af multimediale datatyper i leksikografien.

Dernæst har vi analyseret udvalgte, praktiske eksempler på leksikografiske ressourcer, som på den ene eller anden måde benytter sig af forskellige former for multimediale datatyper. Endelig har vi på basis af både litteraturgennemgangen og analysen af udvalgte leksikografiske ressourcer udviklet en række overvejelser om anvendelse af multimediale datatyper i leksikografiske ressourcer.

2. Teoretisk diskussion

Der er skrevet ganske meget om illustrationer generelt i den leksikografiske litteratur, herunder også til dels om multimediale datatyper, og i det følgende tager vi bl.a. udgangspunkt i den måde, man kan anvende illustrationer på i fagsproglige ordbøger, jf. Bergenholtz & Tarp (1995:159-166). Et andet eksempel fra Norden er Bergenholtz m.fl. (1997), som i Nordisk leksikografisk ordbok

definerer billeder som ”et fotografi eller en tegning som i det vesentligste gjengir den referenten som skal illustreres”, jf. Bergenholtz m.fl. (1997:85), som senere definerer illustrationer som ”visuel fremstilling af en leksikalsk enhed i en ordbog”, jf. Bergenholtz m.fl. (1997:142).

Hovmark (2010) går et skridt videre og omtaler i artiklen ”Gid man kunne have bragt en tegning!” status quo for og potentielle nye anvendelser af illustrationer i monolingvale ordbøger og diskuterer i artiklen, hvad illustrationer kan bruges til i leksikografien på basis af forfatterens arbejde med inddragelse af illustrationer i redaktionen af *Ømålsordbogen*, jf. Ømo (2019).

Biesaga (2016) undersøger også multimediale datatyper og diskuterer en typologi for illustrationer samt en række forskellige typer illustrationer, hvortil der synes at mangle regler for anvendelse: ”Despite using the narrow (lexicographical) or wider (encyclopedic) perspective, lexicographers should always keep in mind that visual facilities ought to follow certain rules”, jf. Biesaga (2016:106). Biesaga påpeger således, at illustrationer kan tjene to formål, nemlig at bringe information om sproget (sproglig viden) og bringe information om verden uden om sproget (encyklopædisk viden) ved at illustrere sproget og verden uden for sproget. Biesaga (2017:145) fremfører et år senere en kritik af den konventionelle anvendelse af illustrationer og skriver, at “For now visual facility seems only an addition to the exact verbal explanation. In the future, it should be a complementary tool, serving in the process of semantic description”. Sidst men absolut ikke mindst, diskuterer Liu (2017), hvorledes multimediale data med fordel kan anvendes til at udvide meningsunderstøttelsen i elektroniske ordbøger, og det er netop denne udvidede anvendelse og forståelse af multimediale datatyper, som vi her diskuterer.

Det handler således ikke kun om illustrationer i klassisk forstand. Det handler også om det store uudnyttede, illustrative potentiale i multimediale datatyper, som endnu ikke er blevet behandlet dækkende nok hverken teoretisk eller i praksis. Som det vil fremgå af det følgende, argumenterer vi, at multimediale datatyper i høj grad understøtter de veletablerede kommunikative, kognitive og operative funktioner, jf. Tarp (2018). Som bekendt hjælper de brugeren med at læse og forstå og oversætte, med at tilegne sig viden og med at hjælpe brugeren med at følge instruktioner.

Men multimediale datatyper kan også stå alene og understøtte en række nye subfunktioner og dermed skabe øget leksikografisk værdi gennem brugeroplevelser.

3. Analyse

Multimediale datatyper anvendes allerede i en række ordbøger og øvrige opslagsværker, som det fremgår af tabel 1 herunder.

Navn og link	Multimediale elementer
Lexin lexin.udir.no/bildetema	Visuel datatilgang (Mouth) Udtale (Wisdom tooth)
Macmillan Dictionary macmillandictionary.com	Grafik (Word forms) Udtale (Allergy)
Encyclopaedia Britannica britannica.com	Fotos (Allergy) Videoer (Hyperallergenic product, Allergy, Hygiene hypothesis, Skin test, Systemic anaphylactic response)
Medicin.dk min.medicin.dk	Instruktionsvideoer (Brug af inhalator, Hvad er en priktest, Måling af blodtryk) Tabletidentifikation for lægfolk (Foto og identifikation) Tabletidentifikation for læger (Genkend medicin)
Patienthåndbogen sundhed.dk/borger	Animationer (Allergenvacciner, antihistaminer) Fotos (Hudpriktest) Præsentationer (Høfeber)
EcoLexicon ecolexicon.ugr.es	Foto (Earth's energy budget) Illustration (What is a tidal bore?)

Tabel 1: Multimediale datatyper i ordbøger og øvrige opslagsværker.

På hjemmesiden for den franske vinindustri i Bourgogne, Vins de Bourgogne (2020), der indeholder en række leksikografiske ressourcer i form af ordlister (vintermer) og billedforklaringer, kan man f.eks. tilgå små filmsekvenser, der viser vinplantens cyklus eller tage en quiz om smagspræferencer og endda lyde fra den typiske vinproduktion. Disse multimediale datatyper understøtter således et vigtigt, både sprogligt og encyklopædisk læringselement, men måske også et endnu vigtigere oplevelselement, der bidrager til at booste læringen.

I opslagsværket Alt om Hus, jf. Altomhus (2019)¹ er der en visuel datatilgang og en særdeles handlingsorienteret operativ tilgang til rådgivning og tilbud. Man går således fra data til konkret handling i praksis, fordi man vha. opslagsværket kan indhente tilbud fra den nærmeste håndværker. Det argumenteres således, at de multimediale elementer i højre kolonne i tabel 2 har et meget stort, leksikografisk potentiale, ikke alene kommunikativt og kognitivt, men også operativt.

¹ Siden opsætning af artiklen er websitet www.altomhus.dk på grund af flytning til anden server pt. ikke tilgængelig.

Navn og link	Multimediale datatyper
Vins de Bourgogne vins-bourgogne.fr	Film af f.eks. vinplantens cyklus Quizzes om f.eks. smagspræferencer samt genkendelse af lyde ved vinproduktion Vinskole, som er individualiseret efter kompetenceniveau
Alt om Hus altomhus.dk	Visuel datatilgang til byggedele på et hus Operativ tilgang til rådgivning og tilbud
The Right Rhymes therightrhymes.com	Geografisk datatilgang på basis af lokation
LearnMatch learnmatch.net/en	Gamification med fodboldspil Social interaktion (Leg og lær)

Tabel 2: Multimediale datatyper med stort leksikografisk potentiale.

Multimediale kategorier af datatyper i højre kolonne i tabel 3 herunder understøtter således uden tvivl de kommunikative funktioner (hjælp til sprogproduktion), fordi de tilbyder brugeren målrettet hjælp til både reception, produktion, og oversættelse. Men datatyperne i højre kolonne i tabel 3 understøtter også de kognitive funktioner (hjælp til videnstilegnelse), fordi de tilbyder brugeren målrettet hjælp til at tjekke eller tilegne sig viden.

Ligeledes understøtter de multimediale kategorier af datatyper i højre kolonne imidlertid også de operative funktioner, fordi de i lige så høj grad tilbyder brugeren hjælp til at gøre noget i en bestemt situation.

Kommunikative funktioner	Multimediale datatyper
Hjælp til tekstreception, tekstproduktion, oversættelse	Film Animationer Lydklip Udtale Præsentationer
Data indgår i udførelse af igangværende kommunikationsproces	
Kognitive funktioner	Multimediale datatyper
Hjælp til at tjekke eller tilegne sig viden, både sporadisk og systematisk	Film Animationer Lydklip Udtale Præsentationer Fotos Quizzes Interaktive film Stregkoder datatilgang Visuel og geografisk datatilgang
Hjælp til at lære noget i et læringsforløb	
Data er målet for konsultationen	
Operative funktioner	Multimediale datatyper
Hjælp til at handle ved at få vist, hvordan man gør = hvordan skal man bære sig ad i denne situation	Film Animationer Grafik Præsentationer Instruktionsvideoer Visuel datatilgang
Hjælp til at handle ved at få råd og vejledning = hvad skal man gøre i denne situation?	

Tabel 3: Multimediale datatyper, der understøtter hovedfunktioner.

Multimediale datatyper er ydermere i stand til at supplere og erstatte kendte leksikografiske datatyper, som angivet i tabel 4 herunder. En film kan f.eks. både supplere men også erstatte definitioner, eksempler, begreber eller processer, hvilket ligger i tråd med ønsket om at bringe ikke kun en tegning men en helt film som supplement til f.eks. eksemplet, jf. Hovmark (2010).

Multimediale datatyper: supplerer og erstatter	
Datatyper	Supplerer (S) og erstatter (E)
Film	Definitioner, eksempler, begreber, processer (S&E)
Animationer	Definitioner, eksempler, begreber, processer (S&E)
Lydklip, udtale	Udtaleangivelser og IPA (S&E)
Fotos	Definitioner, eksempler, begreber, processer (S&E)
Præsentationer	Definitioner, eksempler, begreber, processer (S&E)
Multimediale datatyper: afløser og står for sig selv	
Datatyper	Afløser – står for sig selv
Quizzes	Lærings- og underholdningsforløb og -evalueringer
Interaktive film	Lærings- og underholdningsforløb og -rum
Eksperimenter	Lærings- og underholdningsforløb og -evalueringer
VR- og AR-videoer	Simulationer og oplevelser

Tabel 4: Multimediale datatyper supplerer, erstatter og afløser.

Multimediale datatyper kan imidlertid også erstatte eller sågar afløse konventionelle leksikografiske datatyper, der normalt bruges i ordbøger og andre leksikografiske informationsværktøjer og stå for sig selv, og dermed udgøre en selvstændig datatype. En velvalgt quiz f.eks. kan stå for sig selv og udgøre et målrettet lærings- og underholdningsforløb, som skaber ny værdi for brugeren. En professionelt produceret VR- eller AR-film vil også kunne stå for sig selv og udgøre en simulation eller en oplevelse, da behovet for at søge information ofte går hånd i hånd med lysten til at få information.

Endelig argumenteres det, at multimediale datatyper i mange tilfælde også understøtter en række vigtige eksperimentielle subfunktioner, som anført i venstre kolonne i tabel 5.

Der er altså tale om, at de multimediale datatyper i sig selv skaber leksikografisk merværdi ved at skabe leksikografiske oplevelser, f.eks. underholdningsværdi, læringsudbytte, social oplevelse eller imageoplevelse. Disse subfunktioner er særligt interessante i læringssituationer og i forbindelse med virksomheders eller organisationer, hvor informationer anvendes i marketing og brandingøjemed på online platforme, der er struktureret leksikografisk.

Multimediale datatyper: understøtter subfunktioner	
Subfunktioner	Skaber værdi gennem oplevelser
Genererer underholdning	Underholdningsværdi og oplevelse
Supporterer læringsforløb	Læringsudbytte og læringsoplevelse
Fremmer socialisering	Social oplevelse og socialt udbytte
Fremmer fællesskabsopbygning	Social oplevelse og socialt udbytte
Genererer salg	Salg og service oplevelse
Virker som kanal for marketing	Reklameoplevelse og kognitiv og affektiv konsonans
Medvirker til branding	Imageoplevelse og kognitiv og affektiv konsonans

Tabel 5: Multimediale datatyper understøtter subfunktioner.

Illustrationsmæssigt set er leksikografi mere end ordrepræsentationer og udlægning af det sproglige materiale. Leksikografi er også multimediale datatyper og dataarkitektur, der kan opfylde en række nye informationsbehov og dermed skabe leksikografisk merværdi.

4. Konklusion

Litteraturgennemgangen indikerer, at potentialet i multimediale datatyper endnu ikke er behandlet dækkende nok og diskussionen her viser, at de multimediale datatypers potentiale endnu ikke i tilstrækkeligt omfang er blevet realiseret i leksikografien i praksis.

Som svar på det første forskningsspørgsmål om nytteværdien af brugen af multimediale datatyper argumenteres det, at vi ved at sætte de leksikografiske hoved- og subfunktioner endnu mere i centrum, så vil leksikografi med fordel kunne anskues som bruger- og situationstilpasset dataarkitektur. En sådan arkitektur bør nødvendigvis opbygges på basis af funktionelle og subfunktionelle valg. Leksikografens opgave er så at selekttere multimediale datatyper, der i særlig grad kan bidrage til at realisere de valgte hoved- og subfunktioner.

Som svar på det andet forskningsspørgsmål om multimediale datatypers rolle argumenteres det, at multimediale datatyper både kan supplere og erstatte de konventionelle datatyper. Men de multimediale datatyper kan løsrive sig, hvorved de hverken skal supplere eller erstatte, men skabe ny værdi og åbne op for nye leksikografiske dimensioner gennem brugeroplevelser.

Som svar på det tredje og sidste forskningsspørgsmål om nye brugssituationer argumenterer vi, at multimediale datatyper er særdeles velegnet til at understøtte

leksikografiske brugssituationer som underholdning, digital læring, socialisering og fællesskabsopbygning, salg og marketing samt branding.

Vi har nu set, at leksikografi forstået som opslagsværker og informationssystemer, som benytter sig af og leverer værdifuld information, som kan understøtte underholdning, branding etc. kan komme til at spille en væsentlig rolle i videns- og informationssamfundet. Dermed understøtter multimediale data ikke kun de veletablerede kommunikative, kognitive og især operative funktioner, men også en række eksperientielle funktioner, og subfunktioner i tilknytning til de nye leksikografiske brugssituationer, som vi har identificeret.

Der er sammenfattende et stort leksikografisk potentiale i de multimediale datatyper og leksikografien anskuet som funktionel dataarkitektur synes at være et godt udgangspunkt til at realisere dette potentiale. Multimedialitet i sin leksikografiske, digitale udformning kan komme til at spille en stigende rolle i videns- og informationssamfundet, fordi den både faciliterer og optimerer vores tilgang til og udnyttelse af komplekse informationer i vores stærkt polysemiotiske virkelighed, og er med til at skabe leksikografisk merværdi.

Litteratur

Ordbøger og andre leksikografiske ressourcer

Altomhus (2019) = *Alt om hus*. <altomhus.dk> (februar 2020). Siden opsætning af artiklen er websitet altomhus.dk på grund af flytning til anden server pt. ikke tilgængelig.

Bergenholtz, Henning m.fl. (1997): *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vins de Bourgogne (2020) = *Vins de Bourgogne*. Éditeur: BIVB (Bureau Interprofessionnel des Vins de Bourgogne). <www.vins-bourgogne.fr> (februar 2020).

Ømo (2019) = *Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer 1*. København 1992–

Anden litteratur

Bergenholtz, Henning & Sven Tarp (red.) (1995): *Manual of Specialised Lexicography. The Preparation of Specialised Dictionaries*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Biesaga, Monika (2016): Pictorial Illustration in Dictionaries. The State of Theoretical Art. I: Margalitadze, Tinatin & Meladze, George (eds.): *Proceedings of the XVII EURALEX International Congress: Lexicography and Linguistic Diversity*. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 99-108.

- Biesaga, Monika (2017): Dictionary Tradition vs. Pictorial Corpora: Which Vocabulary Thematic Fields Should Be Illustrated? I: *Lexikos* 27, 132-151.
- Hovmark, Henrik (2010): Gid man kunne have bragt en tegning! Om definitioner og illustrationer i ensproglige ordbøger. I: *Nordiska Studier i Lexikografi* 10. Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Tammerfors 3.-5. juni 2009, 192-208.
- Hupka, Werner (1989): *Wort und Bild: Die Illustrationen in Wörterbüchern und Enzyklopädiën*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1989.
- Leroyer, Patrick (2011): Change of Paradigm in Lexicography. From Linguistics to Information Science and from Dictionaries to Lexicographic Information Tools. I: Fuertes Olivera, Pedro A. and Bergenholtz, Henning (eds.): *E-lexicography: Internet, Digital Initiatives and Lexicography*. London, New York: Continuum. 121-140.
- Liu, Xiqin (2017): Multimodal Exemplification: The Expansion of Meaning in Electronic Dictionaries. I: *Lexikos* 27, 287-309.
- Tarp, Sven (2018): Lexicography as an Independent Science? I: Fuertes-Olivera, Pedro A. (ed.): *The Routledge Handbook of Lexicography*. London and New York: Routledge, 19-33.

Patrick Leroyer
 lektor, PhD
 Aarhus Universitet
 School of Communication & Culture
 Jens Chr. Skous Vej 4
 DK-8000 Aarhus C
 pl@cc.au.dk

Henrik Køhler Simonsen
 ekstern lektor, PhD, MA, MBA
 Copenhagen Business School
 Department of Management, Society
 & Communication
 Dalgas Have 15
 DK-2000 Frederiksberg
 hks.msc@cbs.dk